

- (голова), В. Г. Кремень, С. Д. Максименко та ін.]. – К.: Міленіум, 2011. – Вип. 25 (28). – 148 с. – С. 31–38.
3. Наративні психотехнології / [Чепелева Н.В., Смульсон М.Л., Шиловська О.М., Гуцол С.Ю.]. – К.: Главник, 2007. – 144 с. – (Серія «Психол. інструментарій»).
  4. Проблеми психологічної герменевтики: монографія / [Чепелева Н.В., Титаренко Т.М., Смульсон М.Л. та ін.]. – К.: Міленіум, 2004. – 276 с.
  5. Проблемы психологической герменевтики / [Чепелева Н.В., Титаренко Т.М., Смульсон М.Л. и др.]. – К.: Изд-во Национального педагогического университета им. Н.П.Драгоманова, 2009. – 382 с.
  6. Соціально-психологічні чинники розуміння та інтерпретації особистого досвіду / [Чепелева Н.В., Титаренко Т.М., Смульсон М.Л. та ін.]. – К.: Педагогічна думка, 2008.
  7. Чепелева Н.В. Общая характеристика нарративной психологии / Н.В. Чепелева // Проблемы психологической герменевтики. Под ред. Н.В.Чепелевой. – К.: Издательство Национального педагогического университета им. Н.П. Драгоманова, 2009. – С. 127 – 134.
  8. Чепелева Н.В. Теоретичні засади наративної психології / Чепелева Н.В., Смульсон М.Л., Шиловська О.М., Гуцол С.Ю. // Наративні психотехнології. / М.Л.Смульсон. – К., 2007. – С. 3-37. (Серія «Психол. інструментарій»).

УДК 821.111 – 31.09

Коноваленко Т.В.
(Мелітополь, Україна)

ПСИХОАНАЛІЗ У ТВОРЧОСТІ ФАУЛЗА

Статтю присвячено специфіці відображення дійсності у романах Джона Фаулза крізь призму психоаналізу. Аналізуються психологічні особливості організації сюжетів, змалювання образів та інші авторські прийоми, які надають творам своєрідної неповторності.

Ключові слова: психоаналіз, Джон Фаулз, психологічний прийом, образ, сюжет, психологія особистості.

Статья посвящена специфике отображения действительности в романах Джона Фаулза сквозь призму психоанализа. Анализируются психологические особенности организации сюжетов, изображения характеров и другие авторские приемы, которые придают произведениям своеобразной неповторимости.

Ключевые слова: психоанализ, Джон Фаулз, психологический прием, образ, сюжет, психология личности.

The article deals with the specifics of reality reflection in John Fowles' novels in the context of the psychological analysis. The psychological peculiarities of plot organization, image

depicting and other author's techniques, making his novels originally unique, are analyzed.

Key words: *psychological analysis, John Fowles, psychological technique, image, plot, personality psychology.*

Сучасне літературознавство на сьогодні має у своєму розпорядженні чималу кількість дослідницького інструментарію, серед якого важливе місце посідають міждисциплінарні методи. Останні набули свого розвитку завдяки взаємному впливу різних галузей науки та специфіці форм вираження у сучасній літературі. Так, використання психологічних методів дослідження в літературознавстві дозволяє глибше поринути в суть твору, з'ясувати позицію автора щодо змальованих образів, знайти втілення його власного образу у творі тощо. На нашу думку, психоаналіз допомагає не тільки літературним критикам і дослідникам розкрити ті чи інші закономірності у творчості митця, але й простежити власне авторське використання цього підходу до змалювання образів, подій, атмосфери твору та впливу на читача. Особливо яскравим втіленням психоаналізу вважаємо твори Джона Фаулза, який дає волю для розвитку уяви читача, втягує його в постійні психологічні ігри, спонукає на психологічний аналіз того, що відбувається.

Згідно з Фрейдом, слід приділяти увагу двом підходам. По-перше, це аналіз особистості автора і його творів у якості симптомів, а по-друге, аналіз самих творів, у яких автор сприймається як талановитий психолог [1: 461]. Таким чином, літературно-психологічний аналіз може ґрунтуватися на дослідженні особистості автора, форми й змісту тексту.

Дослідженням творчості Фаулза займалась досить велика кількість літературознавців, проте плумаченню його особистості і творів з точки зору психології не надавалось достатньої уваги. У цьому аспекті працювали К. Дайс, А. Долінін, Д. Еддінс, О. Кирилова, Дж. Рекхем, К. Солодовник. В роботах багатьох інших дослідників певна увага зосереджується на окремих деталях психологічного сприйняття творів і образів Фаулза, впливу на читача, проте для глибшого розуміння творчості Фаулза необхідна більша кількість ґрунтовних досліджень специфіки його авторського психоаналізу.

Значний інтерес становить встановлення несвідомих структур і причинно-наслідкових взаємозв'язків. Тут психоаналіз допомагає дослідити уяву письменника, на яку впливає специфіка його психологічної організації. Таким чином, можливо порівняти фантазію автора з реальною дійсністю. Важливим є той момент, що інколи автору приписуються зовсім невірні наміри в зображенні дійсності, спотворюються його наміри та ідеї.

Оригінальність стилю Фаулза полягає в тому, що читач не завжди може зрозуміти, що ж саме відбувається, він заплутується в лабіринтах уяви автора, відчуває себе лялькою, яку смиканють за нитки. Письменник, безперечно, вмів так побудувати свої твори, щоб забезпечити читача якомога більшими несподіванками. Усі його твори містять неочікувані повороти сюжету, хронологічну непослідовність, нелогічність подій, що створює специфічну психологічно несподівану атмосферу кожного з них.

У кожному творі Фаулза відчувається тонкий або відвертий психологізм ситуацій, характерів героїв, їх вчинків. Так, у романі «Колекціонер» для психологічного аналізу читачу надається загальна ситуація насильницького позбавлення волі людини з активною життєвою позицією. Детально простежуються два паралельні психологічні світи:

світ схибленого, обмеженого Клега та світ харизматичної особистості Міранди. Їх світам ніколи не перетнутися, адже світогляд Клега навіть назвати таким неможливо усі його інтереси зосереджені на колекціонуванні мертвих метеликів та на зібраннях секції жорсткокрилих. Автор яскраво зображує обмеженість розумових здібностей Клега, що виражається через його мовлення та висловлення думок. Мовлення його насичене повтором слів-паразитів, примітивністю конструкцій, невмінням оформити думки. Однією із психологічних характеристик є його вихвалання своїми вчинками та постійне виправдовування наслідків його жаклих дій («Звідки мені знати. Я думав, все це на краще...» [2: 134]). Показано, що Клег є психопатом, усі комплекси якого закладалися в його голову ще з дитинства («Тітонька і Мейбл насміхалися наді мною...» [2: 8]) та розвинулися в заздрість до інших, більш адекватних та успішних людей, намагання довести, що він має силу підкорити когось своїй волі, навіть протиправними та негуманними діями. Його антиподом є Міранда – дівчина з неймовірно багатим внутрішнім світом, людина, яка переймається проблемами інших людей та готова прийти їм на допомогу не тільки у конкретних випадках, але й здатна спонукати інших до вирішення глобальних проблем світу. Останній факт підкреслює глобальність світогляду цієї дівчини. Її психологія влаштована так, що вона здатна до глибоких, щирих почуттів.

Протиставлення відбувається на рівні світу Міранди, світу постійного руху і творчості, та зацікавленням Клега мертвими метеликами, яке не приносить користі, але спричиняє смерть живих істот. Читач поринає в жахіття свавілля духовно обмеженої і хворої людини, яка нівечить живу красу, що потрапляє до її рук.

На окрему увагу заслуговує вміння автора здійснювати тонкий психологічний аналіз внутрішнього стану молодшої дівчини. Фаулз настільки майстерно і природно описує думки Міранди, що здається дивовижним, як чоловік міг так точно зобразити психологію протилежної статі.

Дивовижно яскраво автору вдається перевтілюватися, адже оповідь ведеться від першої особи, спочатку від імені Клега, а потім від імені Міранди. Жодного разу не виникає сумнівів у тому, що кожній з цих осіб властивий саме такий хід думок, саме така психологія. Своєрідним психологічним прийомом є подача сюжету двічі: спочатку читач сприймає події з точки зору Клега – без емоційності, з ідеєю-фікс, самолюбіванням, вихваланням та жакливою жорстокістю; у другій половині твору – емоційно, інтелектуально, щиро та самовіддано – від імені Міранди.

У «Колекціонері» Фаулз виступає як справжній майстер психологічно гнітючої ситуації, яка проходить через увесь твір, тобто є наскрізною, та ще й відзначається наростанням напруження. Проте перший варіант розповіді не сприймається настільки драматично, як другий, оскільки людина, що його розповідає, є ушкодженою та асоціальною. Справжній розпал пристрастей відчувається у щоденнику Міранди. Зображуються не тільки події, але й справжні почуття, внутрішня боротьба, філософія життя саме з точки зору внутрішнього «я» цієї харизматичної особистості. Хоч це й перший опублікований твір Фаулза, він є справжнім психологічно-літературним шедевром.

Досить тонко зображає Фаулз психологію митця на схилі його життя («Башта з чорного дерева»), взаємовідносини між митцем та його музою («Мантиса»), вплив життєвих обставин на творчість людини («Деніел Мартін»). Письменник дозволяє читачам част-

ково побачити його власний внутрішній світ, особливості психологічного підґрунтя для його творчих здобутків. Читач має змогу відчутти тягар зобов'язань перед суспільством щодо створення витворів мистецтва «згідно з графіком» та відсутність натхнення через подібну заганість у рамки, «вимушеність» створювати продукт не за покликом душі («Деніел Мартін»).

Роман «Деніел Мартін» дозволяє поринути в психологію особистості на різних етапах її життя. Так, на початку твору постають картини з життя митця, який вже пройшов пік свого творчого натхнення, і, який вже налагодив масове виробництво, тобто пристосувався до сучасних ринкових відносин, а отже й пише винятково на замовлення. Показано його внутрішній дискомфорт через відсутність натхнення, через відсутність часу для творчості за покликом душі.

Гортаючи сторінки роману читач весь час сприймає різні хронологічні відрізки часу. Проте відсутність чіткої хронології дозволяє побачити психологічні мотиви тих чи інших подій і вчинків героїв. Відносини Деніела з донькою, дружиною, іншими жінками, – усе це сприймається крізь призму його досвіду. Порівняно невеликі відрізки життя змінюють один одного, проте найбільшим за обсягом є опис першого інтимного досвіду героя. Фаулз досить психологічно тонко зображає усі почуття та емоції Деніела Мартіна у період його статевого дозрівання, що не залишається сумнівів в автобіографічності твору.

Ще одним психологічним прийомом є зміна особи, від якої ведеться оповідь: то перша, то третя. Вона часто змінюється у межах одного речення. Спочатку це дивує, потім дозволяє усвідомити єдність образу Деніела з особистістю автора роману [3].

Загалом роман «Деніел Мартін» зображає психологічний розвиток особистості від дитинства до досить поважного віку. Чітко простежується зв'язок дитячих комплексів і вчинків у зрілому житті. Кожна деталь з дитинства показана як така, що впливає на філософію життя дорослої людини. Наголошує автор і на зв'язку психології особистості із прийнятими у суспільстві правилами та умовностями, заручниками яких часто буває ця особистість.

Цей мотив простежується і в романі «Жінка французького лейтенанта». Фаулз сам вказував на єдину мету написання роману, яка полягала у знаходженні відгуку в читача. Саме тому він будує свій роман за аналогією з вікторіанським, але експериментує з його формою і змістом так, щоб це був неповторний твір, який би ніхто інший так розповісти не зміг. Він постійно перекидає читача з одного часу в інший. Розбіжність між XIX і XX століттями у межах ста років, але світогляд людства кардинально відмінний. Глибокий психологічний аналіз автору вдається здійснити саме завдяки синтезу явищ вікторіанської епохи і теорії психоаналізу, яка з'явилась під час розквіту психологічної науки 100 років потому [4: 54].

Істотним є той факт, що письменник влаштовує ігри для читачької уяви та психології організувавши три варіанти фіналу роману. При чому, знаючи людську любов до хепі-енду в кінці твору, перше закінчення роману насправді є таким. Проте не давши можливості читачеві оговтатись, Фаулз несподівано продовжує оповідь в дещо іншому ключі і у другому варіанті фіналу залишає певну недосказаність, надавши читачу змогу домислити його самостійно. І все ж таки різко переходить до останнього фіналу, який, напевне, розчарує читача. Психологічно автору вдається поставити читача на місце Чарльза

Смітсона і відчуті порожність свого існування, відірваність від часу і суспільства. Саме такий фінал дозволяє автору досягти своєї мети, а читачеві зрозуміти авторський намір.

У цьому романі особливо сильно відчувається вплив екзистенціалізму на Фаулза. В образі Сари Вудраф втілюються ідеї про свободу особистості, яка, з одного боку, не підкорюється застарілим поглядам суспільства і є вільною у своєму виборі, а з іншого, розплачується за цю свободу тим, що є самотньою і не знаходить розуміння і підтримки у цьому суспільстві [5: 477]. Єдиним, хто її розуміє, є Чарльз, який проте, хоч і вирізняється своїми передовими і демократичними поглядами, все ж таки є заручником свого часу і оточення.

Автор у неповторній манері зображає недосконалість світу і людського суспільства, у якому людина, здатна на нестандартний шлях у житті, знаходить своє самовираження. Проте внутрішня психологія головної героїні залишається поза межою досягнення читача. Вона залишається загадкою, яка спонукає спробувати зрозуміти мотиви кожного її вчинку. Подібний підхід не дозволяє залишитись байдужим, оскільки постійно спонукає до вираження то здивування, то співчуття.

Отже, слід вказати, що твори Джона Фаулза є справжньою скарбницею складних психологічно глибоких образів, дослідження яких допоможе скласти більш чітке уявлення про його індивідуальний стиль та вплив на розвиток світової літератури. Методи психоаналізу знайдуть своє застосування у вивченні композиції романів Фаулза, використанні стилістичних тропів та ідейно-тематичного навантаження. Дослідження як окремих образів, так і їх систем, дозволить знайти ключ до авторського тлумачення суспільства і процесів у ньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карвасарский Б. Д. Психотерапевтическая энциклопедия [Электронный ресурс] / Б.Д. Карвасарский. – СПб.: Питер, 2000. – 876 с. – Режим доступа: <http://www.klex.ru/lbo>
2. Фаулз Д. Коллекционер: Роман / Д. Фаулз / Пер. с англ. И. Бессмертной. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 320 с.
3. Фаулз Д. Дэниэл Мартин: Роман [Электронный ресурс] / Д. Фаулз / Пер. с англ. И. Бессмертной. – М., 2004. – 896 с. – Режим доступа: http://lib.aldebaran.ru/author/faulz_dzhon/faulz_dzhon_dyenieli_martin/
4. Кириллова О.А. «Комплекс французского лейтенанта» в культуре: психоанализ, идентификация, постмодернизм [Электронный ресурс] / О.А. Кириллова // Международный журнал исследований культуры. – 2010. – № 1. – С. 52-57. – Режим доступа к журн.: www.culturalresearch.ru
5. Долинин А. Паломничество Чарльза Смитсона (О романе Джона Фаулза «Подруга французского лейтенанта») / А. Долинин // Фаулз Дж. Любовница французского лейтенанта. – СПб., 1993. – С. 473-492.